

Kitabiyat

Alain DIECKHOFF-Christophe JAFFRELOT, *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek Kuramlar ve Uygulamalar*, (1. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, 372 sayfa.

Özet

XVIII. yüzyıl sonlarına doğru ideolojik anlamda ortaya çıkan milliyetçilik olgusu günümüze gelene dek oldukça önemli gelişmelere neden olmuştur. Süreç içerisinde çok uluslu imparatorlukların yıkılmasına ve yerlerine ulusal devletlerin kurulmasına neden olan milliyetçilik giderek farklı tanımlamalara maruz kalmış, bu farklı tanımlamalar sonucunda da faşizm, nasyonal sosyalizm benzeri ırkçı ideolojilere de dönüşmüştür. Bu söylemler sonucunda yaşanan İkinci Dünya Savaşı milliyetçilik madalyonunun karanlık tarafı olan faşizmin iflasiyla sonuçlanmıştır. Günümüz globalleşen ve sınırların kalktığı dünyada milliyetçilik yeni tanımlamalara ihtiyaç duymaktadır. Bu farklı tanımlamalar ve düşünceler Alain DIECKHOFF - Christophe JAFFRELOT ikilisinin hazırladığı *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek* adlı kitapta yer almaktadır. Eser aynı zamanda milliyetçilik olgusunun günümüz dünyasındaki algısını da ortaya koymaktadır. Aşağıda yer alan eser Mustafa ÖZDEMİR tarafından tanıtılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Ulusçuluk, Globalleşme, Etnisite, Kozmopolitizm.

Abstract

The phenomenon of nationalism, emerged in an ideological context late in the XVIIIth century, have led to material developments until our age. Nationalism, causing collapse of multi-national empires and foundation of national states that replace them throughout this process, has been exposed to gradually diverging definitions and as a consequence, it has been transformed to racist ideologies such as fascism and national socialism. The World War II, broken out as a result of above mentioned arguments, ended up with the failure of fascism, that is the dark side of the medal of nationalism. For today's globalized world where borders are being removed, the concept of nationalism requires to assume new definitions. These alternative definitions and thoughts are featured on the book: "Revisiting Nationalism" written by the duo of writers Alain DIECKHOFF and Christophe JAFFRELOT. The work furthermore introduces the perception of the phenomenon of nationalism in today's world. Below mentioned work will be presented by MUSTAFA ÖZDEMİR.

Key Words: Nationalism, Globalization, Ethnicity, Cozmopolitism.

Ernest Renan “Millet Nedir?” isimli makalesinde milleti şu şekilde tanımlamıştır: “Ulus; bir topluluk tarafından geçmişte yapılmış olan ve gelecekte de yapılmaya hazır olunan fedakarlıkların yarattığı duygularla teşkil edilen geniş kapsamlı bir dayanışmayı ifade eder. Her ne kadar özünde bir geçmiş olmasını gerektirse de; günümüzde, somut bir gerçek olan muvafakat, yani ortak bir hayatı sürdürmek isteğinin açıkça beyan edilmesini gerektirir.”

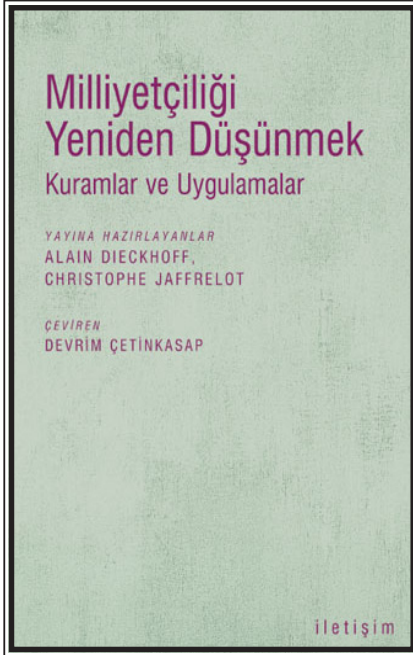
Ernest Renan, millet ve milliyetçilik konusunda önemli bir düşünür olma özelliği göstermektedir. Günümüzde onun yukarıda yer alan millet tanımlaması önemli bir kesim tarafından desteklenmekte, geçmiş, amaç ve ülkü birliğinin hala bir milleti bir araya getiren vazgeçilmez ilkeler olduğu belirtilmektedir.

Ulusçuluğun, globalleşen dünyada postmodern bir yapıya dönüşmekle birlikte hala hatırı sayılır bir etkisinden söz etmek mümkündür. Bu kimi bölgelerde globalleşmeye karşı bir tepki olarak ortaya çıkmakta, kimi bölgelerde ise ayrılıkçı ve parçalayıcı bir milliyetçilik olarak algılanabilmektedir. Yaşanan bu durumlar milliyetçiliğin günümüzde farklı tanımlanmasına ihtiyaç duyurmaktadır.

I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı arasında geçen 20 yıllık dönemde varlığını en belirgin biçimde hissettiren ulusal sorun 1950’li yıllarla su yüzüne çıkan Soğuk Savaş boyunca dünyaya hâkim olan iki kutuplu ideolojik kamplaşmanın etkisiyle neredeyse unutulmaya yüz tutmuştu. Gerçi ulusal kurtuluş hareketlerinin eseri olan sömürge savaşları sürmekteydi. Ancak dünya savaşı sonrası gerçekleşen Sovyet fiziki ve ideolojik yayılması üçüncü dünyadan Çin’e, Yugoslavya’dan

Küba’ya kadar olan alandaki sömürge karşıtı hareketlerin liderlerini etkilemişti. Örneğin Mısır, Suriye ve Irak’ta Nasır ve Baas partisinin etkisiyle oluşan emperyalizm karşıtı ulusal söylemler ekonominin devletleştirilmesi isteği sonucunda kısa sürede Arap sosyalizmine dönüşmüştür. Kısacası soğuk savaş dönemi milliyetçilik örtmecesinin egemenliği altında geçmiştir.

Berlin duvarının çöküşü ve “sosyalist kamp” ile “özgür dünya” arasındaki askeri ve ideolojik çekişmenin aniden sona erışı Avrupa’yı bir kere daha ulusalcılıktan doğan sorunlarla karşı karşıya bıraktı. Batlık ülkelerinden Estonya, Litvanya ve Letonya’nın yeniden bağımsızlıklarına kavuşmaları ve Almanya’nın yeniden bütünleşme sürecine girmesi gerçekleşirken diğer taraftan Yugoslavya ve Kafkasya’da etnik kökene dayalı milliyetçilik sorunlarının şiddetle çözülmesi yoluna gidildi. Bu gelişmelerin etkisiyle milliyetçilik incele-

meleri kafa karıştırıcı bir araştırma alanı olmayı sürdürdü. Bu bağlamda Dieckhoff – Jaffrelot ikilisinin oluşturduğu *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek* isimli eser milliyetçilik ile ilgili kavramsal araçları, sık olarak karıştırılan ulusal kimlik ile milliyetçiliği birbirinden ayırarak açıklığa kavuşturmayı hedeflediğini belirtmektedir.

Eser giriş ve sonuç bölümleri dışında toplamda on bir bölümü içeren dört kısımdan oluşmaktadır. Giriş kısmında ulus, devlet ve milliyetçilik kavramları üzerinde duran yazarlar, ulus sözcüğünün modern anlamını 16. yüzyıl İngiltere’inde başlayan demokratikleşme sürecinin etkisiyle ortaya çıktığını ileri sürmektedirler ki bu düşünce günümüz demokrasi – ulusalcılık birlikteliğini de destekler niteliktedir. Fransız İhtilali’nin de bu yaklaşıma halkı tek mil siyasi iktidarın sahibi haline getirerek halk ve devleti eşit olarak ortaya koyma anlayışını ilave etmiştir.

Eser, ulusalcılıkla demokrasi arasındaki ilişkiyi bu şekilde ortaya koyduktan sonra milliyetçilik nedir? sorusunu sorarak milliyetçiliğin tanımlamada farklılıkları olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda evrenselci, sivil ve liberal milliyetçiliğin batıya özgü olduğunu öne süren eser, milliyetçiliğin etnik, tikelci ve liberal olmayan versiyonunun da doğuya özgü olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşım günümüzde de bazı kesimler tarafından desteklenmekte, batı milliyetçiliğinin özgürlükçü bir sivil hareket olarak ortaya çıkmasına rağmen doğu milliyetçiliğinin askeri önderler etrafında şekillendirilmiş bir hareket olduğu ileri sürülmektedir.

Kuruluş aşamasında milliyetçilik hareketleri kendilerinden olmayan tehditkâr ötekiye hem karşı koyma hem de taklit etme biçiminde gerçekleşmiştir. Bu düşünceyi eserin savunucu Dieckhoff, siyasal ve kültürel milliyetçilik veya sivil ve etnik milliyetçilik arasında var olduğu kabul edilen karşıtlığın göreceleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca ulus inşası sürecinin siyasal olduğu kadar kültürel kaynakları da kullanan meşrulaştırıcı bir milliyetçiliği daima gerektirdiği de savunulmaktadır. Bu düşünce bize Mustafa Kemal Atatürk’ün modern Türk milletini oluştururken izlediği siyasal bağımsızlık, Türk tarih ve dilini ayrıntılı olarak inceleme ve Türkçe konuşulmasının teşvik edilmesi eylemlerini de hatırlatmaktadır.

Eser milliyetçiliğin modern anlamda ortaya çıkış aşamasında Emile Durkheim’in kurduğu Fransız sosyoloji ekolünün milliyetçilik olgusuna karşı ilgisiz kaldığı vurgulanmaktadır. Ancak Durkheim’e göre birincil ilişkilerin hakim olduğu topluluk yaşamında ortak değerler, ortak yaşanmışlıklar ve ortak kültür var olduğu için belli oranda milliyetçilik kavramından bahsetmek mümkündür. Eserde sosyologlar arasında gerçek bir milliyetçilik analizini geliştiren ilk kişi olarak Max Weber gösterilmektedir ki onun da milliyetçiliğin etnik boyutuna ağırlık verdiği ileri sürülmektedir.

Kitabın ilk kısmı milliyetçilik ile çok kültürlülüğün etkileşimini inceleyen Daniel Sabbagh’ın katkısıyla son bulmaktadır. Sabbagh’a göre milli kimlik özünde siyasal bir boyut üzerine inşa edildiğinden farklı kültürel kimliklerle bir arada var olabilmektedir.

Kitabın milliyetçiliğin icadı başlıklı ikinci kısmı tarihsel bir perspektifte milliyetçiliğin temellerini ve öğelerini araştırmaktadır. 19. yüzyıl boyunca Avrupa’da milli kimliklerin inşa edilme süreçlerinde kimliksel referansların yani folklor, dil, tarih, ülkenin konumu, coğrafya gibi terimlerin her ülkede kullanıldığını

ileri süren eser, bu milli kimlik oluşturma sürecinin Avrupa'da ortaya çıkan her ulus-devlet için neredeyse eş zamanlı işlediğini, bunun da sebebinin büyük oranda millet olgusunun hem taklide hem de rekabete dayandığını belirtmektedir. Dilin milliyetçilik açısından önemini ortaya koyan eser, dilin ayrılıkçı kolektif hareketlere önemli bir zemin hazırladığını, diğer yandan ulusçu devletlerin de ulusal kimliği güçlendirmek bağlamında ortak dile önem verdiğini öne sürmektedir.

Kitabın "*Milliyetçiliğin Öteki Yüzü*" başlıklı üçüncü kısmında milliyetçiliğin popülist uzantıları ve şiddet potansiyeli irdelenmektedir. Kimliksel belirleyicilerin belli bir bölgenin sakinleri tarafında paylaşılan aidiyet hissini doğurmak için onları aynı ulusal topluluğun üyeleri olduklarına ikna etmek için kullanıldığını belirten eser, bu amaca ancak devlete yönelen bir vatanseverlik sayesinde ulaşabileceğini savunmakta ve bunun da ulusal popülizmin bir çeşidi olduğunu savunmaktadır. Üçüncü kısmın son bölümünde milliyetçilik ve şiddet arasındaki ilişkiye değinen eser, milli duyguların genelde devletlerarası savaşları beslediğini, milliyetçiliğin, şiddet eylemlerinin ortaya çıkmasında, değişken de olsa daima bir rol oynadığını ikna edici bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kitabın "*Milliyetçiliğin Ötesinde*" başlıklı son kısmında özellikle post-milliyetçiliğe yer verilmiştir. Eser, ulus-devlet anlayışının ötesine geçme projelerinin en iddialısı olarak Avrupa Birliğini görmektedir. Bir siyasi camianın ortak bir kültüre bağlanmaksızın ulus devletin ötesine geçebileceğini iddia eden eser, bununla birlikte kozmopolitizmin milliyetçiliğe galebe çaldığını düşünmenin de güç olduğunu ileri sürmektedir. Bunun da nedeni olarak küreselleşmenin etnik ve milliyetçi hareketleri dolaylı olarak desteklediğini, küreselleşme karşıtlığının giderek milli hisleri kamçılacağı ileri sürülmektedir eserde ki bu da büyük ölçüde kabul edilebilir bir yaklaşım olmaktadır.

Genel anlamda "*Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek*", ulusalcılık, etnisite, ulus-devlet kavramları ve ulusalcılığın farklı algılanış biçimleri üzerine araştırmalarda bulunan Fransız yazar ve düşünürlerinin konu hakkındaki yorumlarını içerir bir eser niteliği taşımaktadır. Eser kendi söylemiyle vaka analizlerini değil tematik çizgileri ortak konulu bir yaklaşımla merkez edinmiştir. Bu anlamda incelendiğinde eser milliyetçiliğin günümüz dünyasında algılanış biçimini ortaya koyma anlamında önemli bir çalışma özelliği göstermektedir

Mustafa ÖZDEMİR*

* Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (mustafa.ozdemir@deu.edu.tr)